

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Ioannis Ioviani Pontani. De Aspiratione Libri duo. Charon
Dialogus. Antonivs Dialogus. Activs Dialogus. Aegidivs
Dialogus. Asinvs Dialogus. De Sermone Libri Sex. Belli,
Qvod Ferdinandvs Senior ...**

Pontano, Giovanni Giovano

Venetiis, 1519

Ioannis Ioviani Pontani De Sermone Liber Qvintvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12960

IOANNIS IOVIANI PONTANI
DE SERMONE LIBER
QVINTVS.

Rimum igitur faceti uidetur officium fugitare of-
fensiones, petulantias, subfannationes, sycophantias,
obscenitates, atq; id genus plurima quæ honesta
ti quidem aduersantur, animorumq; ipsorum,
& post labores, & inter ipsas quoq; insudatio-
nes refocillationi. Quod autem plurima inter iocandum accidit, quæ
aut turpia sint, aut parum omnino decora, siue factu, dictu' ue, siue
gestu, aut uoce, id etiam diligentissime præstandum est ab eo, illa ut &
dicantur, & referantur, quin etiam fiant nullo modo turpiter, mini-
meq; indecenter, uerū his in cunctis rectam sequetur ratione, quæq;
ab illa distantur, & honesta, & decora. Hoc autem ideo præcipimus,
quod ea ferè solum ridentur, quæ, ut Cicero inquit, uel sola uel ma-
xime notant, designantq; deformitatem, aut turpitudinem aliquam,
quæ ut dicantur referanturq; haudquaquam turpiter, aut parum de-
center, id uero summo studio præstandum est ingenuo uiro. Quod quæ
difficile est præstare, ideo uirtus hæc in ijs uersari à nobis dicitur.
seruare enim honestum in magna morum corruptione, ac dicendi li-
centia, id uero quam difficillimū, ideo maxime etiam dedecorosum
& turpe aliter se gessisse.

Definitio uirtutis huius.

Domitij Marci extat apud Quintilianum opinio, urbanitatem uirtutē
esse quædam in breue dictū coactam, aptamq; ad delectandos mouen-
dosq; hoies in omnem affectum, maxime idoneam ad resistendū, uel
laccessendū, prout quæq; res et persona desyderat. Quæ definitio no-
bis parum idonea uisa est. Cur autem ita uisum sit, aperiemus. Prin-
cipio si urbanitatem pro ipsa iocandi uirtute Domitius accipit, à ueri
cognitione longe aberrat, cum urbanitas, ut superiore libro ostendi-
mus, rusticitati opponatur, nec genus sit, uerum species. Deinde urba-
nitas nō in dictis solum consyderatur, uerum urbanis etiam in mo-
ribus ac consuetudinibus. Ad hæc cum dicit ad resistendum, uel laces-
sendum, uerba hæc uidentur solū spectare ad ea quæ Oratoris sunt,
minime uero ad illa quæ ad relaxationem spectant, propter quod
uirtus & hæc laudatur, & in maximo habetur honore apud oati-
patissimos, & laboriosissimos siue ciues, siue ciuitatum rectores. Quod

autem dixit, in omnem affectum, quanquam id non improbamus, uideatur tamen de Oratoria tantum innuere, non de hac ipsa uirtute, quam facetudinem uocauimus, quæq; ipsa moralis ac civilis uirtus est, nedum Oratoria ac forensis seu senatoria. Quæ e re efficitur, ut et uera, & certa definitio uirtutis huius sit, mediocritatem eam esse quamdam iocandi & uerbis & gestibus accommodatis, ad laborum molestiarumq; ac curarum doloris quoq; honestam & suauem relaxationem ingenuo uiro dignam. Igitur cum in uniuersum multa à nobis disputata sint, multa etiam exempla tradita, circa iocandi genus omne, dehinc ingeniarum facetiarum exempla trademus, carptum tamen, ne multitudine sordescant ipsa, quibus referendis delectum adhibebimus quemadmodum adhiberi oportere supra præcepimus ipsi dicendis. Prius tamen de Urbanitate Quintilianus quid sentiat, quando ipse Domitiane huius opinionis relator est, aperiemus. Putat igitur uenustum esse, quod cum gratia quadam dicatur ac uenere, Salsum autem in consuetudine ait pro ridiculo tantum accipi, non quod utiq; id sit, quanquam & ridicula esse oportet salsa, et Cicero quod salsum sit ait esse Atticorum, Urbanitatis uero nomine significari sermonem præferentem in uerbis, & sono, & usu proprium quendam gestum urbis, ut sumptam è conuersatione doctorum tacitam eruditionem, deniq; cui contraria sit rusticitas. Ac mihi quidem uidentur Rhetoricæ facultatis scriptores & rusticitatem, & urbanitatem circa uerba tantum, gestusq; illa comitantes uersari uelle, Ac si non rusticum sui illotis manibus acumbere in mensa, nec cedere natu maioribus, aut magistratibus in uia nõ decedere, aut illis nõ assurgere, nec salutare quos iter faciens obuios habueris, contra seruare hæc omnia, neq; urbanitatem hoc sit neq; ad urbanitatem referendum. Quocirca urbanitas (quod distinguendum erat eloquentiæ scriptoribus) partim in iocis uersatur ac ridiculis urbe dignis, cætuq; ciuiliu atq; ingenuorum hominum, partim in factis ac moribus, quos ciues retineant, quiq; in urbe uersati sint, conuersationibusq; ciuilibus. Quo fit, ut Cicero cum urbis mores & admiraretur, & sequendos duceret, ad Rursum familiarem scribens dicat, Urbem in Ruse cole, & in ista luce uiue. Itaq; quod olim esset Atticum, quæ e re id est ab humanitate, morumq; suauitate Romponius ille clarissimus uir agnominatus est Atticus, id ab urbe Roma post, dictum est urbanum, ut asperi mores, difficiles, morosi, inconditi, rustici dicti sint, & Caius Marius à parum cultis moribus, ac uite duritia, quodq; nullas uiuendi sequeretur amœnitates, habitus est rusticianus. Contra qui humanitate præditi essent, suauibusq; ornati

moribus atq; institutis, ut urbani & laudati sunt, & culti. Quid? & stultos etiam uocauere, quos urbano a cultu, institutisq; usq; ab humano & civili alienos esse intellexere.

Igitur uetustus omnis iocum id accepit, quod esset serio aduersum, cuius opinionioni Horatius etiam assentitur inquam,

¶ Sed tamen omisso queramus seria ludo.

Ludum enim pro ioco posuit. Quo fit, ut qui iocantur seria tantisper relinquunt, dum refrigerationem concipiunt aliquam a serijs ac laboriosis rebus, ut iocatio ipsa ab ingenuis uiris omnino suscipiatur recreationis gratia, quae tamen nec ab honestate recedat, nec ab ingenuitate.

Quid enim urbanum esse potest ac facetum, quod non idem ingenuum? aut qui iure laudari, praeterquam si honestum? Quod circa in omni actione & uita, delectu adhibito & rerum, & personarum, itemq; et locorum, & temporum, iocandi hilaritas haec ac modesta magno opere laudatur, nullumq; omnino ciuilem uitae genus dedecet, cum etiam in principibus uiris non commendetur solum, uerum etiam desideretur.

I In iocando autem, ludendisq; facietis duo potissimum cauenda. unum ne in miseros iocemur, praeterquam si petulantes fuerint, superbi, contumaces.

Quid enim inhumanius quam irridere eum, cuius commoueri et angustari debeat? alterum ne eos dictis incessamus, quorum maior sit auctoritas ac uis, unde eos tibi inimicos facias. Quid enim imprudētius, quam potentium iras in se se prouocare? dictis eos lacestem? Eadem quoque animaduersione fugiendum, ne aut populum uniuersum, aut factionem aliquam, ordinem uel, aut nationem totam lacestemus, aut disciplinae, artesq; laudabiliores, aut studia. Quo quid esse potest stultius, aut quid incōsideratius, quam uno dicto integram in se ciuitatem irritare? Franciscus Philelphus & Graece, et Latine Mediolanicum profiteretur, praedicantem Bernardinum, qui post obitum ob merita inter diuos relatus est, dicto aculeatori ita pupugit, ut ex eo omnem eorum ordinem qui Minores Fratres dicuntur, non in se modo, uerum in omnis literatos armauerit. exindeq; insectari studia haec humanitatis, ordinis eius praedicatores nunquam publice priuatimq; desierint. Dum Demosthenes nec Philippo parcat, & Alexandrum nunc ut puerum ridet, nunc ut adolescentulum contemnit, quam prudenter rebus suis consuluerit, uita eius testis est exitus. Cum animaduertisset Augustus equitem Romanum bibentem in spectaculis praeter morem dignitatemq; eius ordinis, misissetq; ad eum qui sub obiurgationis speciem diceret, ego si prandere uelim, domum iuerim, tum illum, memoriae proditum est, respondisse & modeste & perquam ingenue, nequaquam Augustum time-

re, locum in orchestra si reliquerit, illum ne recuperet. Quo responso
 & minax Augusti dictum facete diluit, & principis a se iram per in-
 cunditatem auertit, habita & temporis, & loci, & personarum ratio-
 ne. Itaq; abstinendum est a principibus. Quin si qua concepta est ira,
 suauioribus dictis placanda est, quod Tarentini illi iuuenes praestite-
 re, nam conuicti cum essent, quod multa inter coenandum licetius de
 Rege Pyrrho locuti essent, ratioq; maledictorū reposceretur, tum unū
 ex ijs iocabundum dixisse, Nunquid o' Pyrrhe Rex hoc murare, &
 querere? per Hercule ipsa te in caena confessemus, ni lagena nos de-
 stitisset. Quo dicto ut & urbano & ingenuo profecto ab homine,
 omnis ē uestigio ira dissoluta est. Accusatus iuuenis quispiam quod in
 mensa intemperantius locutus esset aduersus sacerdotem, uocatusq; ob-
 id in iudicium, atq; interrogatus a iudicibus, Si eodem (respondit) pa-
 cto rursus in caena me inuita uero, uel duodecim quoq; Apostolos in se-
 ctabor sustibus. statimq; inter iudices exorto risu, cognitoq; uini uitio
 ab illis absolutus est, poena in a sacerdote irrogata, uti quatriduū ui-
 no abstineret. Genus hoc facietiarū et ingenuo uiro dignum est, et in-
 ter egregios ciues relatu atq; auditu, quando & obiecta dissoluit, et of-
 fensione caret, nec delectat solū, uerū summa quoq; cum laude fert se
 cum audientium approbationem. Id tamē uidendū, ne dicta ipsa aut
 frigida sint, aut absurda, quae uel imprudenter exadant, ex quo stul-
 titiae accusemur. Gregarius quispiam furti accusatus, dum iram se se
 praetoris lenire putat, Equidē inquit o' praetor artibus his hero me pla-
 cere intellegebā, quid his stultius? nanq; hero, dum dicit, studere se ut
 obsequatur, illum calumniatus est. Alius eiusdem ordinis in horto de-
 prehensus cum uapulans deprecaretur, non mihi inquit poma surri-
 pui, uerum a sello meo. Quid hoc frigidius? Habent igitur generis his
 ius dicta suas ac necessarias cautiones. Vtq; ad humilis, abiectosq; ac
 miserabiles redeamus, quid indignius, quam miserum irridere? Co-
 las quidam siculus & naturae, & fortunae bonus destitutus cum nobili
 ab adolescente importune irrideretur, ne tu inquit me irrideas, inferi
 or enim sum, quam ut irrideri merear, cuius tamen sors deplorari ab
 summis, atq; infimis iure debeat, haud multum tamen aberit, cum bo-
 nis ipse exutus omnibus, mecum & fortunam tuam lugebis, & men-
 dicabis in patria. quod nō multo post contigit. Habent enim impia, et
 instabilia tū facta, tū dicta deū ipsum ultorē. Aliquādo ē miserabi-
 liū ē numero ac medicatū existūt, qui dicaces sint, ac maxime ipsi qdē
 ad mouēdū risum idonei. de qbus dici iure possit Horatianum illud,
 n. Foenum in cornu gerit. Hi igitur ipsi irritati potas maxime ciatrī

cosas relinquunt immorsionum suarū, ut cum dicatulus quidam lip-
po insultaret mendicanti, quod ad scrupum pedem offendisset, at non
offendit pedem tuarum ad limen ædiū nocte præterita adulter, domo
cum abesses, quod quidem & factum erat, & ille id minime igno-
rabat. Quocirca nequaquam committendū, ratione ut aliqua huius
modi hoium generis siue i præcationibus, siue male dicētiæ te exponas.

Dictorum autem genera facimus duo, unū quod risum tantum moueat,
alterū quæ approbationē. Mouent igitur risum nō modo acute ac uenuste
dicta, sed non nunq̄ stulte, iracunde, timide seu dicta, seu facta. Effere-
buerat Alphonsus minor in famulū stabularium, itaq; uocato archi-
triclino, iussit illi uinum decimum in diem adimi. Risus illico excita-
tus est ab astantibus, qui scirent stabularium illum absternū. quod
& si Alphonso notum erat, ira tamen memoriā præpedierat. Idem
Alphonsus cum fugentē cerneret ab hostiū incursu calonem, interro-
garetq; quo fugis? exterritus ille umbrā (respondit) querito. risit tum
Alphonsus ut ignaue loquentem atq; e cōsternatione, illiq; tabernā ui-
nariam ostendit, eam inquam quam queritas umbram. Idem pro
tribunali ius cum diceret, ac stultior ad eum quispiam accessisset cla-
mitans, clementiæ uti suæ memor esset in iure dicundo, Percontatus
tum ipse quod nam officium præstari a se posset facilitatis atq; clemen-
tiæ? Tum ille clementia inquit uxor mea cubito me hac nocte e lecto
exposuit, & maledictis extra domū profecta est. Ego apud te iniuria
rum ago. Difficile dictū est qui risus toto foro exorti fuerint. Hæc igitur
siue dictorū, siue facietiarū genera & si in facietum hunc nostrum
minime cadunt dicendo, uisueniunt tamē referendo inter confabulan-
dum in circulis atq; confessionibus. At quæ approbationē adducunt,
& dictū & relatu digna sunt, addecetq; utroq; modo facietum, ut
apud Plautū cum percontaretur alter, Quo pacto potis? & nupta, &
uidua eē eadem. respondit alter, Quod adolescens nupta sit cū sene-
dictum minime ridiculum, quod tamen sententiæ loco probationem
inducat. Quale etiam Ciceronis illud, cum dicentibus sero eum in
castra ad Pōpeiū uenisse, respondit, Minime uero sero, quādo nihil hic
paratū inuenio. Huiusmodi enim siue dicta, siue responsa magis pro-
bantur, ut concinne, ut grauiter, ut prudēter, atq; extempore, et ad rē
ipsam accōmode dicta, q̄ ut ridicule, cū sæpenumero admirationem
quoq; ingenerēt in animis audientū. Cuiusmodi etiam illud Augusti
Cæsaris, nā cū auctio bonorū fieret equitis Romani qui plurimo ære
alieno pressus esset, atq; undiq; a creditoribus circumuētus, iussissetq;

ex illis culcitram sibi tantum cubicularē emi, mirati cum essent, qui
 bus id negotij ab Augusto dabatur, An non ea inquit habenda a no-
 bis est alliciendum ad somnum culatra, in qua ille qui tantum debe-
 ret, capere somnum potuerit? Non igitur dicta omnia risum mouent,
 cum hæc ipsa, horūq; similia approbationem tantummodo secū ferāt.

Risus uero ipse aut è nobis ipsis petitur, aut ex alijs, aut è rebus, ipsisq;
 ex euentis. E nobis igitur risus petitur, cum aliqua tanquam subab-
 surda dicatur, non in subabsurde, aut gestus quidam parū erunt com-
 positi, atq; ob id ridiculi, cum tamen neq; ipsi per se, neq; res ipse no-
 stræ sint ridiculæ. Est apud Plautum in Casina senex, qui uillico ancil-
 lā tradere in uxorem studeat, cum ipse tamen uoluptatem ex ea sibi
 quæreret. Itaq; quo risum Poëta excitaret inter spectatores, errantem
 inter loquendum illum inducit, Nam cur senex inquit non ego id per-
 petrē quod coepi, ut nubat mihi? illud quidem uolebam, nostro seruo
 uillico, subabsurdum, atq; aberrantem illum, parūq; in uerbis consti-
 stentem facit, quo risum inde excitet. Gregorius Typhernas quo præ-
 ceptore Græcis in literis usus sum adolescens, ad forum accesserat re-
 rum uenaliū, dumq; rusticano cum homine non potest de mercimo-
 nio conuenire, sermone enim cum illo nimis composito utebatur, ibi ego
 qui rem perpendissem, conuersus ad rusticum o' bone inquam homo,
 ex hac omnino summa quantum ipse uis decorticari? quod a me di-
 ctum est pro dem. Tū ille uerbo hoc et suo, et rusticano cū uolupta-
 te audito, renidenti similis, aspernatusq; Gregorium, meq; de amœni-
 tate complexus, Tu inquit sapide adolescens, uniuerso de pretio quan-
 tum tibi uisum fuerit decorticabis. Tū ego, De cumulo isto tuo uel gra-
 nulū ex granulabo. Rursum ille in risum abiens, Pro arbitrio in-
 quit ex granulabis. Ad ea ipse, Nouē igitur tibi granula, argenteo-
 la, crassula, atq; hæc quidem tantum immanuabo. Immanuabis in-
 quit q' primulum. Hac igitur ratione composito pretio, transacta res
 est, qui uero aderant omnes in cachinnos resoluti sunt, Feci igitur me
 ridiculū, hoc est rusticanū, quo a greffis hominis mollirem duritiem.
 Queritur autem ex alijs risus, ut cū Cicero de genero suo, qui exigua
 esset statura dixit, Quis obsecro generum meū ad gladiū alligauit?
 Item de Quinto fratre, qui et ipse breui esset statu corporis, cum uidi-
 set imaginē eius maioribus lineamentis ad pectus usq; depictam, Pro-
 fecto inq; frater meus dimidius maior est q' totus. Antonius Galateus,
 cui præter summam rerū doctrinā, summus etiam ac rarus quidam
 inest dicendi lepos, prætereūtem passū maiore, ac frequentiore claudū

DE SERMONE

quempiam cum uideret, Cui nam inquit diuo sacer hic dies est? cum panator, adeo nam frequēs tintinnis? Itaq; et a nobis et ab alijs, plurimis etiam modis, ijsq; maxime diuersis risum excimus. Militabat sub Alphonso eques, cui nomen erat Rostro. hic te gmeto capitis quod hodie birretum uocant, utebatur rubro atq; in cristam porrecto. forte et ex cubias pro castris agebat. Cū igitur Alphonfus noctu munus suū obiret, in eū et ob cristam, et ob nomen iocatus, Quando inquit o' gallem matutinum cantabis? ad ea ille, Male inquit matutinatur, q' uespernā non gustauit. quo quidē ioco delectatus Alphonfus uestitu illum donauit etiā diuersicolore, quo gallum et cristam, et appellatione, uarietate coloris, toto etiam corpore referret. Sed immorari hac in parte, exemplis amplificandæ eius gratia afferēdis, omnino uidetur importunū.

Reliquum est, ne partem eam in exemplificatam relinquamus, quæ tum a rebus ipsis risum querit, tum ab euentis. Quæ autem uia risus ab ijs quæ eueniunt comparetur, Cicero docuit, in Vatinij consulatum iocatus, cum paucorum admodum dierū fuisset. Magnam inquit ostentum anno Vatinij factum est, illo enim consule, nec bruma, nec uer, nec æstus, nec autumnus fuit. Docuit et Vatinus ipse in Ciceronis uerba iocatus. Nam cum gloriaretur Cicero se rei publicæ humeris ab exilio reportatum, Vnde ergo tibi uarices? Vatinus intulit, Nec minus apud Plautum seruus pro ancilla suppositus in cubili, cum a spectatoribus risum captans dixit, Mihi quidem ædepol insignite facta est iniuria. duobus nupsi. neuter fecit, quod nouæ nuptæ solet. Extat etiam Catonis dictum admodum facetum, cui renuntiatum cum esset, Albidij ciuis Romani, qui sua bona per luxum, atq; in gluuicem consumpsisset, domū, quæ una illi esset reliqua, incendio conflagrasset, Vt belle inquit Albidius Proteruiam fecit, alludens ad sacrificiū, in quo mos erat, quicquid reliquiarum superesset ex epulis, in ignem id conijci. Extat eodem hoc etiam in genere Valerij Martialis et bellum et cultum epi gramma ad Faustinum amicum.

- n Lotus nobiscum est hilaris, cœnauit et idem
- n Inuentus mane est mortuus Andragoras.
- n Tam subitæ mortis causam Faustine requiris.
- n In somnis medicum uiderat Hermocratem.

Eligitur etiā rebus ab ipsis risus multipliciter quidē, quando rerū ipsarū et multiplex, et uaria, et penē infinita supellex est. Itaq; et maximā, et perq̄ idoneā iocantibus præbent materiā, siue iocati sint ipsi liberales, atq; ingenui, siue seruiles, aut rusticani, siue theatro detur opæ, mimi-

cisq; spectaculis. Conabimur itaq; quantum memoria nobis ex diuina
 lectione sumministrabit, quantumq; ipsi ingenio assequi poterimus, pro
 materia qua de agitur, exēpla diuersi generis uarięq; ioculationis af-
 ferre, dignitate tamen seruata. Philosophamur enim, uel philosophice
 potius ludimus, nō ea tamen licentia, ut histrionis, sicophantisq; locus
 detur in scriptis his nostris ullus. Rerū autem appellatione et negotia,
 et artes, et ministeria, opificiaq; et prædia, et supellectilē, censumq; et
 id genus externa omnia intellegi uolumus, Vido Grammaticus quē ego
 adolescentulus Perusie audiui senē iam, retinentem tamen dignitatem
 institutore dignā, fuerat iunior in editiore domus parte cū ancilla de-
 prehensus a discipulo, atq; eo quidē in statu, ut cū discipulus magistro
 illudens dixisset repente ad primā deprehensionem, Omnis homo cur-
 rit, non discedens a Grammatica, Dialecticāq; disciplina, præceptore
 quoq; ab ipso, momento eodem responsum fuerit, Præter me uolantē,
 statum uidelicet considerante in quo deprehensus esset. Res igitur ipsa
 et discipulū admonuit, & doctore usq; sensibus simul ludere, eādēq;
 in sententiam iocatri. Thomas Pontanus nobilissimus Rhetor habebat
 in delirijs catellam, cui Lusculæ erat nomen, ea cum uidisset ancillu-
 lam cum hero ludentem delitiosius, in eam mordicus illata est, qua
 de re cū illa quæreretur ad herum, respondissetq; ille ioculabundus,
 amorē tenebris gaudere, atq; inde uulgo cæcū dicitari, tum illa, Atq;
 putabā (retulit) de nomine ipso Lusculā cæcā esse. Erāt Lucio Man-
 lio pictori deformiores liberi, quod cum animaduertisset q; apud eum
 coenabat Seruilius Geminius, dixissetq; Quid hoc Manli, quod ne-
 quāq; simile in modū et pingis, et fingis? ille subdidit illico, quid mirū,
 qui in tenebris fingam, pingam in luce? M. Cicero cū audisset Pompe-
 ium in bello illo Macedonico milite Gallū Cæsaris, e castris qui ad eū
 transfugisset, ciuitate donasse, perbellū inq; hominē, q; Gallis alienam
 promittat ciuitatem, cū nostrā nobis non possit reddere. Ioculabundus
 quispiā uel tentabundus potius, cū dixisset (nā de somnijs corā Alphō
 so Rege erat disceptatio) nocte præterita somniasse, dono se ab Rege ac-
 cipere saculū aureis grauidum, Ibi tū Alphonsus, An ignoras adhi-
 bendam somnijs fidē Christiano ab homine nullam esse? Est Ioniano
 Pontano, qui de his differit, Eugenia filia, eaq; sine liberis, cumq; ali-
 quando ea suis ē seriniolis protulisset imagunculas quasdam uenustis
 sime effigatas, Quanto inquit melius o' filia & patri, & uiro, & ti-
 bi ipsi consultum esset, si harum similes aliquas ex utero tuo profer-
 res. Altera eius filia Aurelia, eaq; natu maior amisso Paulo marito,
 cum a patre ad alterum uirum, torumq; hortaretur secundū, Quin-

tu inquit pater non est nuptias secundas inis? Quia (respondit) nullam
 matri tuae similem me reperiturum confido. Id ipsum (respondit) me me
 uersat pater, quod mihi placiturum Paulo aequae similem sperem ne
 minem. Haec ipsa cum uix duodecim annorum filiam marito despon
 disset, iubente Federico Rege, eaque a uiro, parum pro aetate, atque urba
 nis moribus deliciose tractaretur, interrogataque quamnam uxorie fi
 liola cum marito ageret? Mihi inquit mortuus est coniux, filiae uero
 nullo modo uiuus. Haec uero ipsa responsa quibus risum non afferat, affe
 runt tamen approbationem. Atque ea quidem de causa in medium illa
 attulimus, uti ex hoc quoque genere quae in utranque partem est risus, et
 approbationis proferri possent, praeterisse minime uideremur. Ioan
 nes Pardus non minus urbanus confessor, quam eruditus philosophus
 confederat in aula principis. constiterat ei ad latus Iurisconsultus ue
 stitu serico, uultu quam maxime se uero, oculis in humum coniectis, qui
 post multum silentium, corona non ineptorum hominum circumstan
 te, uoce quam maxime canora, atque in tonum sublata coepit ex cantare
 magis quam dicere. Hic Pardus, ut est concitatus inquit, ac uacuo est loco
 sonitus hic depromitur. Vix ullum unquam tantus risus profectus est
 dictum. Bernardus Vitalis, uir multi usus, ac maxime compositis mo
 ribus interrogabatur a Federico Rege, quidnam esset causae cur in
 uescendo alosa pisce oculari uteretur uiro? respondit, Nequaquam ipse
 miraris o bone Rex legentem me amicorum epistolas, quibus legen
 dis nullum immuneat periculum, uero uti, ac demiraris usum ocu
 larium in edendo maxime spinoso pisce, sentibusque tam spissis atque
 acutis, quibus singulis insit uel strangulatorius gladius. Ibi adolescen
 tulus licentiosior, Quid inquit o Vitalis uteris ne specillis istis tuis,
 ubi cum uxore lusitas? Quin (inquit) uxoris naso ea ad moueo, quo
 mercimonium illi meum crassius, uegetiusque appareat. Quid aut fe
 stiuus, aut in re licentiore uenustus? Prosequeretur quidam mirifi
 cis Gallos laudibus, summa celeritate alpes, Apenninumque transgres
 sos paucissimis diebus in Campaniam contendisse, magnis pedestribus,
 atque equestribus copiis, ibi homo qui a grius fortasse id ferret, dissimula
 laret tamen, At inquit multo id admirabilius, Federicum tam breuiter
 a Rege remigem factum esse, Siquidem spoliatus regno pauculas in
 triremus se se receperat, quibus post ad Ludouicum Regem in Galliam
 est delatus. Iis in copiis manus quaedam fuit nec exigua, nec male stre
 nuata, cuius insigne esset cochlea. Hac est manu cum fama esset, non pau
 cos Romae tumultu exorto, caesos, suoque sanguine Florae campum cruen
 tasse, hic Chariteus. Quid nunc inquit dicent Enniani isti,

Cochleae

Cochleas herbigenas, domportas, sanguine cassas?

Erant sermo porticu sub nostra de usu resinæ uinacæ, quodq; ea summo studio conquiretetur a mercatoribus. Erant qui dicerent Campaniam inopem eius esse, quod uina haberet & tenuiora, & permultum acida. Idem tum Chariteus, quo solet tum suo illo lepore, tum summa ingenij dexteritate, si busta inquit Gallica per scrutari curæ sit mercatoribus, nullam eius generis resinæ regionem feraciorē hac inuenerint. Ferdinadus Rex agerrime ferebat, ubi quos aut binos, aut ternos uidisset deambulantes, quiq; suas inuicem res, suaq; consilia inter deambulandum conferrent. Quod cum aliquando Pompa parasitaster deprehendisset, Vin inquit o' Rex aut magnam tibi molestiam adimere, aut non exiguum deambulationibus ex ijs compendium comparare? portorium ijs constitue, perinde ut è piscationibus, mercatorumq; inuentionibus persoluendum. mihi crede, diues inde uectigal exegeris. Idem Rex commendabat noui portorij excogitatorē. Erat autem uectigal huiusmodi. stipendia qui de regio acciperent ærario, pro singulis centenis aureis, quatuor annuos in ærarium ut referrent, Ad ea Ferrandus Genara, qui tum aderat, eques maxime festiuus, & comis, At ego inquit o' Rex, quo apud te commendatior multo sum, id tibi consilij dederim, nobis omnibus, quos & pascis, & uestis, ut & uictum eri pius, & uestitum. mihi crede, nullum siue mari siue terra, nec maius, nec utilius excogitari a quoquā hoc ipso uectigal poterit. Est ridiculum & lepidum Valerij Martialis illud,

- 70 Potor nobilis Aule lumine uno
 71 Lustus Phryx erat, alteroq; lippus.
 72 Huic dicit medicus, bibas cauto
 73 Vinum, si biberis, nihil uidebis.
 74 Ridens Phryx oculo ualebis inquit.
 75 Miseri sibi protinus deinceps
 76 Sed crebros iubet exitum requiris.
 77 Vinum Phryx, oculus bibit uenenum. Est et hoc iocosum ac suaue.
 78 Raucæ cortis aues, & oua matrum,
 79 Et flauas medio uapore Chias,
 80 Et foetum querulæ rudem capellæ,
 81 Nec iam frigidibus pares oliuas,
 82 Et canum gelidis holus pruinis,
 83 De nostro tibi rure missa credis
 84 O quam Regule diligenter erras.

Nil nostri nisi me ferunt agelli.

Quicquid uillicus vber, aut colonus,

Aut Thusci tibi, Thusculiue mittunt,

Aut rursus marmore tertio notatum,

Id tota mihi nascitur suburra.

Marinus Tomacellus Romæ agebat, quo tempore inter Ferdinandum Aragonensem, & Andegauensem Ioannem de regno Neapolitano erat certamen, quod totam in se Italiam conuerterat. Fauebat partibus Andegauensibus Atrebas Cardinalis. Itaque nuntius allatus cum esset, Ioannis copias fugatas, Atrebas Marino obuiam factus, Quid uanitatis inquit per ora hominum sparsum audio? milites Gallos fugatos esse. Ad ea Marinus minime quidem fugatos, nam ne fugere possent, ad unum captos omnis esse, respondit. Tum Atrebas tu quidem Marine uersutior es, quam pro breuitate corporis, cui Marinus, At tu quidem o Atrebas minus es multo & uerus & probus, quam pro proceritate ista tua. Faustus Lucij Syllæ filius compertum cum haberet sororem suam eodem tempore adulteris duobus dare operam, Fuluius uni fullonis filio, alteri Pompeio cui cognomen esset Macula, eaq; accusaretur a familiaribus, quod uno tempore duos haberet Maculam, & fullonem amatores, tum ipse quasi uix id crederet, Miror inquit sororem meam habere maculam, cum eadem fullonem habeat. Lanij cuiusdam Neapolitani Ditis nomine uxor erat de se ipsa liberalior, quam pudicam deceret. dicaculus quispiam cum eam per iocum diceret, carnem minoris uedere. Quid mirum, subdidit Franciscus Pucius, quæ ditem Lanium habeat coniugem? Ex ijs igitur quæ dicta sunt (ne nimij hac in parte uideamur) facile quidem apparet, rissus unde oriri soleant, siue a nobis petantur, siue ab alijs, siue a rebus ipsis, rerumq; euentis. Quo autem secundum Philosophorum sententiam apposite magis loquamur, sunt enim tria bonorum genera, aut ridentur in nobis corporis siue deformitates, siue uitia, aut animi, aut quæ externis sunt e rebus, quæq; ab euentu contingunt. Iocabatur per sepe in semet ipsum Federicus Vrbinas, quod oculo altero captus esset, Nicolaus Picininus, quod pede uno minus ualidus, uterq; bellidux, alter maxime strenuus, alter summe cautus, & hic et ille admodum facetus, Vrbinas quidem ornatus literis, multaq; præditus eruditione, Picininus uero ut qui ad Grammaticam profectus nunquam fuerit. Ille igitur nunquam non in iocando elegans atq; urbanus, hic qui cuperet esse urbanus, cum tamen præstare uix id posset. Dicentem audiui sepius Antonium Panhormitam nunquam se magis in

initio deiectum animo, in exitu autem maiore cum hilaritate risisse, quam cum obuiam Nicolao factus, illiq; ut duci fortissimo, ut Medio Lanensis rei administratori & assurrexisset summissus, & de more etiam reuerentius salutasset, illum igitur ut qui & subblandiri Antonio cuperet, & suauiore etiam sermone complecti, Dispereream dixisse o' Antoni, ni oculis me me captum uelim, quoties te intueor, Ad ea se quanquam consternatum dixisse, Nam quem o' imperator eximie, quem nam quæso tuarum rerum obseruationem me me uno aut inuenis, aut facinora qui tua & uehementius admiretur, & maioribus atq; uberioribus prosequatur laudibus? Ibi tum illum in risum conuersum statim subdidisse, blandientem quidem, quamuis blandiri parum posset, aut sciret, Quoties inquit te te ipsum cõsydero tanta cognitione præditum, tot tantisq; animi bonis clarum atq; illustrem, me autem contra, meamq; ignorantiam rursus reputo, odi te ut aduersarium, ueneror ut scientem. Conatus est uir, qui per omnem ætatem militiam exercuisset, uelle esse urbanus. præstitit quod potuit, fortasse etiam plusquam cupijt, dum se se ignorantem professus, illum ut doctum, & rerum multarum peritum pariter & admiratur, & colit. in alio igitur homine hæc ipsa (ut imprudentius dicta) iudicari stultitia possent, quæ (si mentem dicentis respicias) laudem non ei minorem afferunt, quam qua ipse Antonium exornare contendebat, Quo' circa dicta quædam si imprudenter excidant, ut stulta et ridetur, et condennantur, sin simulanter, uenusta habentur ac lepida. Interdum uero (perinde ut in Picinino) magis uoluntas dicentis inspicienda est, q̄ ea ipsa quæ dicuntur. Secutus ego aliquando cum essem Alphonsum Ferdinandi filiũ, sub cuius ac patris auspicijs Federicus exercitum ducetabat, ingressusq; cum essem prætorium, in quo præfecti omnes cõsenserent, et assurrexit mihi Federicus, & tacere omnes iussit. En adest inquit magister. Videtis quantum inter utrumq; intersit. Dubites tamen, quæ maior aut honoratio fuerit, aut commendatio. hic et prudens et sciens præstitit mihi non minus q̄ uoluit, ille quanq̄ ignorans, adnissus tamen præstitit forte in Antonium plus etiam q̄ studuit. Dicta igitur pleraq; imprudenter ubi exciderint, merito stulta sunt habenda, ubi uero simulata fuerint, & uenusta et faceta. sed et temporis tamen, & loca, & rerum ipsarum, cum primus uero personæ ratio habenda est. Deniq; risus ipsi uel gestu excitantur, uel dicto. Accedet autem gratiæ plurimum dictis ipsis, ubi seueritas quasi quædam uultus dicenti affuerit. quod maxime exigatur in ijs quæ spiculata sunt, aculeosq; infigunt. Nã diuacitatem illam scurrilem atq; obscenam, maxime alienã

DE SERMONE

non a faceto solum, uerum etiam ab urbanis & combus esse uolumus, nec tantum autem uerbis, uerum etiam a rerum significationibus abesse obscenitatē oportere Marcus Cicero ostendit, cum ait putare se facetas quidē in narrando consistere, diuinitatē uero in faciendo.

Lasciua dicta non decere facetum
nec contumeliosa.

Quoniam autem tum dicta, tum ridicula ipsa aut lasciuia sunt, aut iucunda, aut contumeliosa, aut lenia acerbā ue ita quidem tenendum censeo, in conuictibus, congressionibus, quotidianoq; in sermone, uix unquam principem uirum, ac grauiorem gerentem personam decere lasciuiam, quæ tamen in hominutionibus ipsis humiliq; in loco constitutis commendari passim solita est, quippe quibus dignitas minime obstat aliqua, nullusq; aut respectus, aut locus. At ioci hilares, iucundi, grati, quiq; animum honeste recreent, uel etiam sacerdotibus conueniunt, quod Prædicatores usurpatissime in dicendo seruant. Contumeliosa non carent intemperantia, atq; iniustitia, aduersanturq; recreationi. Eiusdem naturæ uidentur esse aspera atq; amara, quippe quæ & inimicitias excitent, & causas afferant ciuilibus contentionibus. Deniq; summo id studio euitandum, falsum ne dictum præferamus amicitia, ac tranquillitati, ne ue pluris faciamus dictum, quam amicum & notum hominem.

Cuiusmodi esse debeant fabellarum expositiones.

Fabellarum uero enarrationes, uniuersaq; earum expositio, res ipsa cuius gratia fabellæ sunt inuenta, hortari nos debet, ut cultæ sint, elegantes, uenustæ, concinnæ uerbis maxime accommodatis, sententijsq; cū primis lepidis ac conditis, tum uoce, ac uultu perquam conuenientibus. Narrare solebat auia mea Leonarda, celebris memoriæ matrona, Podagram aliquando sub mulierculæ speciem peregrinantem in rusculum diuertisse, eamq; ubi uidisset casulas inertissime ædificatas, obsitas araneis, squalidas situ, atq; illumie marcidas, conuersam ad pedisse quas dixisse, Apagete a me hospitium hoc sentum, informe, foetidum, fumosum, terrum, apagete diuersorium in quo quid intucare præter marras, bidentes, rastros, a græstumq; ferramentorum diuersa genera, aut boum, asinarumq; stercoramenta, siue suum excrementa, ac capellarum. Itaq; ualere iubeo & uillas, & tegetes tam sordentis urbs nobis

urbs nobis & dita sunt quærenda, urbs quæ otium foueat. otia quæ
 urbana sint atq; delicioſa; illatamq; ad primum urbis ingreſſum in
 fabri ferrarij officinam, dixiſſe; Nil mihi cum incude et malleo, in do-
 num inde aliquanto ab ea remotiorem, cuius ante ueſtibulum choreæ
 agerentur, atq; conuiuia, ibiq; interrogaſſe cuius nam ædes eæ eſſent,
 reſponſum illico, otij eas eſſe, inhabitariq; ab hominibus deſidioſis, ſom-
 noq; & uino marcentibus, è ueſtigio itaq; domū ingreſſam uultūq;
 quā maxime hilari, dixiſſe, Hæc domus, hæc patria eſt, Cumq; ſoli-
 tudinem, ac laborem ante fores uideret ſatagentes, iuſſiſſe procul eas
 abigi, & curas inde exulare, cum primisq; ſobrietatem, atq; abſtinen-
 tiam. Hæc auia ipſa nobis pueris referebat & uultu, & uoce, et mē-
 brorum aſſenſu, qualis fabulanti deceret, ad puerilem animum ad
 bonos mores, ad negotia, laboresq; inuitandum. Narrare quoq; ſolita
 eſt Chriſtiana mater, cum noctu adoleſcentulus lectitarem ad cande-
 lam, extitiſſe patrem familias, cui gemini eſſent filij, morientemq; il-
 lum, tum ſupellectilem multam illis reliquiſſe, tum olei non mediocrē
 ſummam, quo nocturna uterentur ad opera, tenebrasq; euigilandas,
 Alterum itaq; ex ijs in conuiujs ac cœnis oleum conſumpſiſſe; exq;
 eo breui in inopiam redactum, alterum uero dediſſe operam literis,
 oleoq; nocturnis in lectionibus uſus q̄ eſſet, perueniſſe ex eo ad ſum-
 mas diuitias, Coeptum igitur cantari per urbem de utroq; huiusmodi
 carmen, Hic oleum, & ſe perdit, dū ad candelas cœnitat, Ille arcam,
 & ſe ditat, dum ad lucernas lectitat. Eiuſmodi igitur fabellæ cum
 ſint ad bonos mores inſtitutæ, atq; ad recreandos animos, & delectare
 debent, & prodeſſe, Proderunt autem ſi ab auditoribus gratis animus
 acceptæ fuerint. accipientur autem periucunde & grate, ſi enarratio
 ipſa ornata, & comis fuerit, ſi oratio ſuauiſ, & nitida, uultus autem,
 geſtusq; dicentis rebus ipſis accomodatus.

FINIS.